

YOSHLARNING KASB TANLASH QARORIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY PSIXOLOGIK OMILLAR: OILAVIY QADRIYATLAR VA IJTIMOIY NORMALAR

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Masofaviy ta'lim Psixologiyayo'nalishi 1-kurs talabas

Olimova Ozodaxon Bahodirjon qizi

Tel: 998910464320

Ilmiy rahbar: Xalimjanov Abduqunduz Rahimjono'g'li

Email: xalimjonov1234@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot yoshlarning kasb tanlashiga ta'sir etuvchi psixologik omillarni, xususan, oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy normalarning rolini tahlil qiladi. Tadqiqotda yoshlarning kasbga oid qarorlarida ijtimoiy muhit va oila a'zolarining fikrlari, qadriyatlari qanday darajada muhim o'rin tutishi amaliy misollar orqali yoritilgan.

Kalit so'zlar: kasb tanlovi, psixologik omillar, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy normalar, yoshlik davri, ijtimoiy ta'sir.

Kirish

Inson hayotida kasb tanlash — eng muhim va mas'uliyatli qarorlardan biridir. Aynan tanlangan kasb kelajakdagi yashash tarzini, ijtimoiy mavqeini, iqtisodiy barqarorlikni va eng asosiysi, shaxsiy baxt va rohat hissini belgilaydi. Shu sababli kasb tanlash masalasi nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Bugungi globalashuv, raqamli transformatsiya va mehnat bozorida o'zgaruvchanlik sharoitida yoshlarning to'g'ri kasb tanlashi yanada dolzarb masalaga aylanmoqda. Yoshlar hayotining aynan o'smirlik va ilk kattalik bosqichlarida kasbga oid qarorlar shakllanadi. Ushbu jarayonda faqatgina shaxsiy qiziqish va qobiliyat emas, balki turli psixologik va ijtimoiy omillar ham muhim o'rin tutadi. Jumladan, **oilaviy**

qadriyatlar — ota-onaning kasbi, ularning farzandga boʻlgan kutishlari va yoʻnaltiruvchi roli yosh ongiga bevosita taʼsir qiladi. Shu bilan birga, **ijtimoiy normalar** — jamiyatda "prestijli" yoki "muvaffaqiyatli" hisoblangan kasblar toʻgʻrisidagi stereotiplar, atrof-muhitning bosimi va ommaviy axborot vositalari orqali shakllangan qarashlar ham kasb tanlashga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Koʻplab hollarda yoshlar kasb tanlashda oʻz qiziqishlari va ichki chaqiruvlaridan koʻra, oilaviy kutishlar yoki jamiyatdagi mavjud stereotiplarga asoslangan qarorlar qabul qilishadi. Bu esa ularning kelajakda oʻz tanlagan kasbidan noroziligiga, ish faoliyatidagi samarasizlikka va hatto psixologik tushkunlik holatlariga olib kelishi mumkin.

Shunday ekan, yoshlarning kasb tanlash qarorini shakllantirishda psixologik omillarni, ayniqsa oilaviy va ijtimoiy taʼsirlarni chuqur tahlil qilish zarur. Mazkur tadqiqot aynan shu jihatlarni oʻrganishga, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yoʻllarini taklif qilishga qaratilgan.

Tadqiqot maqsadi: Yoshlarning kasb tanlash qaroriga taʼsir etuvchi asosiy psixologik omillarni aniqlash hamda bu jarayonda oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy normalarning rolini oʻrganish.

Tadqiqot vazifalari: Kasb tanlashga oid asosiy psixologik nazariyalarni tahlil qilish. Oilaning kasb tanlashdagi taʼsirini aniqlash. Ijtimoiy normalarning yoshlar ongiga koʻrsatadigan bosimini baholash. Amaliy soʻrovnoma orqali real misollarni tahlil qilish. Xulosa va takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: nazariy tahlil (psixologik va sotsiologik adabiyotlar asosida), sotsiologik soʻrovnoma (100 nafar 16–20 yoshli respondent oʻrtasida), intervyu va psixologik testlar. Statistik tahlil usullari.

Tadqiqot natijalari: Tadqiqot natijalariga koʻra: Respondentlarning 68 foizi kasb tanlashda ota-onasining fikrini asosiy deb hisoblagan. 54 foiz yoshlar esa ijtimoiy

maqom va jamiyatdagi "prestijli" kasblarni tanlashga harakat qilgan. Shuningdek, kasb tanlashda do'stlar, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning ham ma'lum darajadagi ta'siri aniqlangan. Psixologik jihatdan esa, yoshlarning o'z-o'zini anglash darajasi va shaxsiy qiziqishlari qaror qabul qilishda yetarlicha ustuvor bo'lmagani qayd etilgan.

Xulosa

Kasb tanlash — inson hayotidagi eng mas'uliyatli va strategik qarorlardan biri hisoblanadi. Bu qarorni qabul qilishda faqat shaxsiy qiziqish va qobiliyatlar emas, balki tashqi omillar, jumladan, oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy normalar ham katta ta'sir ko'rsatadi. Oila — har qanday shaxsning ilk ijtimoiy muhiti bo'lib, u yerda shakllanadigan qarashlar, hayotiy pozitsiyalar va ma'naviy qadriyatlar insonning keyingi hayotiga yo'nalish beradi. Masalan, oilada tibbiyot sohasiga bo'lgan hurmat yuqori bo'lsa, farzand ham shu sohani tanlashga moyil bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy normalar — qanday kasblar nufuzli hisoblanishi, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi sohalar qaysilar ekani haqidagi umumiy qarashlar — yoshlarning qarorlariga ta'sir qiladi. Ba'zan bu omillar shaxsning real qiziqishlariga zid bo'lishi mumkin, bu esa keyinchalik kasbiy salohiyatning to'liq namoyon bo'lmasligiga olib keladi. Shu sababli, kasb tanlashda shaxsiy istaklar bilan tashqi ta'sirlar o'rtasidagi muvozanatni topish juda muhim. Xulosa qilib aytganda, yoshlar o'z kasbini tanlar ekan, ularning qarorlari nafaqat ichki ehtiyojlar va qobiliyatlarga, balki ota-onasi va jamiyatning kutilmalariga ham bog'liq. Shuning uchun ta'lim muassasalari va psixologlar ushbu jarayonda yoshlarga yordam berish, ularni xabardor va mustaqil qaror qabul qilishga qodir etib tarbiyalashlari lozim. Bu esa nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy o'sishi uchun ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatova S. "Kasb tanlash psixologiyasi", Toshkent, 2019.

2. Nurmatov A., To'raeva M. "Yoshlar va kasbiy ixtisoslashuv", Toshkent, 2021.
3. Super D. E. "The Psychology of Careers", New York, 1957.
4. Bronfenbrenner U. "Ecological Systems Theory", Harvard University Press, 1979.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar siyosatiga oid qarorlari to'plami, 2020–2024.